

wiens enceneringen hem 'de ogen openen'.

Giorgio Strehler is ongetwijfeld dé constante in Dorts theatergeschriften. Dort ontdekt het Piccolo Teatro in 1957 en pelgrimeert vervolgens regelmatig richting Milaan. Criticus en theatermaker respecteren elkaar wederzijds, al is Dort meer dan eens gekwetst door de legendarische verstrooidheid – 'afwezigheid' lijkt een gepaster woord – van Strehler. Meer dan veertig artikelen schrijft Dort over het theater van de 'Maestro', en alle zijn zonder uitzondering lovend. Veel later, tijdens de jaren tachtig, raakt hij in de ban van de voorstellingen van Klaus Michael Grüber. Diens werk zegt volgens Dort het gangbare theater de wacht aan. Precies daarom vindt hij het van kapitaal belang en wijdt Dort er twee van zijn beste teksten aan. Daarnaast apprecieert Dort ook sterk de enceneringen van Antoine Vitez, Matthias Langhoff en Jacques Lassalle, met wie hij trouwens een tijdlang zal samenwerken.

Terug dus naar Dorts levensloop. In 1970, hij is dan net de veertig gepasseerd, start Dort tezamen met enkele oude getrouwen van *Théâtre populaire* een nieuw theatertijdschrift op. *Travail théâtral* stelt zich echter ook open voor de jongere generatie van universitaire theaterwetenschappers. Onder meer Georges Banu, Jean Jourdeuil en Jean-Pierre Sarrazac – zie hierboven – vervoegen de *anciens* (naast Dort zelf zijn dat Denis Bablet, Emile Copfermann en Françoise Kourilsky). Eind 1979 verschijnt het laatste nummer van *Travail théâtral*, dat negen jaar lang het toneel is geweest van een deels politiek, deels universitair gemotiveerde strijd tussen facties en *groupuscules*. Dort betreurt vooral het gebrek aan een écht engagement – voor het theater, en niet voor een politieke doctrine of de eigen academische subdiscipline (zoals de theatersemiotiek, waar Dort weinig mee had).

Ondertussen blijft Dort academiejaar na academiejaar zijn colleges voor het IET verzorgen. In 1981 komt daar een leerstoel theatergeschiedenis bij aan het Conservatoire National Supérieur d'Art Dramatique. Dort wil echter niet nog eens een cursus doceren en herdefinieert zijn opdracht: hij zet een atelier voor toegepaste dramaturgie op. Deze herijking sluit aan bij zijn almaar stijgende interesse voor de figuur van de acteur. Tijdens de jaren tachtig verzamelt hij heel wat materiaal met het oog op een boek over de voornaamste evoluties binnen het moderne acteren. Het blijft bij goede voornemens en plannenmakerij, want Dort vindt weer eens niet de tijd om het manuscript rustig op de schrijffrails te zetten. Je vraagt je tijdens het lezen van *Bernard Dort, un intellectuel singulier* wel vaker af wat deze theaterdenker (eerder dan -theoreticus) ons niet alle-

maal had kunnen nalaten indien hij om de zoveel tijd zijn wijsheid te boek had gesteld.

Schrijftijd

Dort hoopt zelf meer schrijftijd te krijgen door in te gaan op het verzoek dat Jacques Lassalle hem in 1983 doet. De pas aangestelde directeur van het Théâtre National de Strasbourg (TNS) vraagt hem als dramaturg, overigens een aanbod dat Strehler hem reeds tijdens de jaren zestig had gedaan en Peter Stein in de loop van de jaren zeventig had hernieuwd. Ditmaal zegt Dort dus toe, al weigert hij de titel van dramaturg en kiest hij voor het bescheidener 'conseiller littéraire'. En ja, hij haalt zich uiteraard zoveel werk op de hals dat het schrijven opnieuw beperkt blijft tot de aanmaak van korte stukken. Dort verdiept zich in nieuwe theater teksten, voorziet Lassalle en diens *troupe* van de benodigde intellectuele input (hij betreft overigens ook de technici en publiciteitsverantwoordelijken in zijn workshops), publiceert regelmatig in de *Cahiers du TNS*, én geeft les aan de met het TNS verbonden theaterschool. Nog meer dan op het Parijse Conservatorium krijgt hij te maken met soms erg onwillige leerlingen, die in naam van een ongebreidelde zelfexpressie iedere vorm van methodiek of systematiek contesteren. In 1987 houdt Dort het bij het TNS dan ook voorgoed voor gezien en keert hij terug naar het Conservatorium.

Tijdens de jaren tachtig wordt Dorts schrijftuur almaar persoonlijker, al zal hij zich altijd verre houden van elke zweem van ik-gehik. Eén en ander valt na te lezen in *La représentation émancipée* uit 1988, een vaak fragmentarische bundeling van gedachten (het bevat onder mee een hoofdstuk gewijd aan het acteren). In het voorwoord portretteert Dort zichzelf als een solitaire kijker, 'un spectateur singulier': het fantasma van de 'universele getuige' is al lang verbrijzeld. Hoewel *La représentation émancipée* zijn eerste boek in goed tien jaar tijd is, krijgt het weinig aandacht. Dort ziet er een bevestiging in van zijn positie als hogelijk gerespecteerd maar ondertussen ook enigszins gemarginaliseerd theatercriticus.

Paradoxaal genoeg is 1988 ook het jaar dat Jack Lang aan Dort de post aanbiedt van 'directeur national du théâtre et du spectacle'. Dort kan weer eens niet neen zeggen en bevindt zich al gauw in een kluwen van intriges en vooral financiële eisen. Jarenlange theatervrienden ontpoppen zich tot regelrechte vijanden als Dort niet wijkt voor hun tafelspringerij, in de theaterfoyers trekt Jan en Alleman aan 's mans mouw om een faveurtje, ... Het bekende verhaal, maar de goedmoedige Dort wordt er erg depressief van. Na een jaar geeft hij zijn

ontslag en gaat hij opnieuw aan het Conservatorium les geven. Dort hervindt zo zijn vitaliteit en energie, zegt ja op haast iedere uitnodiging voor een artikel of lezing – hij is kortom al snel terug de oude.

En dan is er die fatale datum: op 9 november 1990 verneemt Dort, die met zijn homoseksualiteit nooit te koop heeft gelopen, dat hij seropositief is. De nabijheid van de dood doet Dort nog harder werken en leven – hij herneemt zelfs zijn plan om een boek over de acteur te schrijven. Zijn interesse voor het acteren brengt hem in 1991 alvast op de planken: Dort speelt mee in een door Marc François geregisseerde *As You Like It*. Een jaar later geeft Dort zijn laatste les aan het Conservatorium. Hij wil voortaan alleen nog schrijven (en theatervoorstellingen bijwonen, uiteraard). Van de drie geplande boeken – het acteursboek is er een van – weet Dort enkel *Le Spectateur en dialogue* te voltooien. Deze bundeling van reeds gepubliceerde teksten verschijnt postuum: op 5 mei 1994 overlijdt Dort in het ziekenhuis.

Bernard Dort, dat is uiteindelijk een leven gewijd aan het theater, en dat vanuit verschillende posities: toeschouwer en criticus, pedagoog en historicus, dramaturg en heel even ook acteur. Het was een zodanig rijk gevuld leven dat Dort ons niet in boekvorm de reflecties heeft kunnen nalaten waarvan generaties van leerlingen hebben geprofiteerd. Maar met wat er thans van zijn hand voorligt, komen we al een heel eind. Want dat de immer beminlijke Bernard Dort in zijn vele opstellen en essays het theater heeft gedacht, staat buiten kijf.

Jean-Pierre Sarrazac, *Critique du théâtre*.

De l'utopie au désenchantement, Belfort, Circé, 2000, 166 pp.

Chantal Meyer-Plantureux, *Bernard Dort, un intellectuel singulier*, Paris, Seuil, 2000, 280 pp.